

TÜRKİYE-SURİYE İLİŞKİLERİNDE BİR KIRILMA NOKTASI: EKİM 1998 KRİZİ VEYA DİĞER BİR İFADEYLE “İLAN EDİLMEMİŞ SAVAŞ”

Özkan Gökcan

Öz

Türkiye-Suriye ilişkilerinin son 40 yıllık seyrine baktığımızda en önemli kırılma anlardan birinin 1998 yılının Ekim ayında yaşandığını söylemek mümkündür. 1990'lı yılların ilk yarısında imzalanan güvenlik protokollerine rağmen Suriye'nin PKK faaliyetlerine desteğini sürdürmesi ve Abdullah Öcalan'ın Suriye topraklarında ikamet ediyor olması, 1998 sonbaharında iki ülkeyi savaşın eşiğine getirmiştir. Ekim 1998 Krizi'nin Adana Mutabakatı'nın imzalanması ile son bulması, iki ülke ilişkilerinde yeni bir dönemin kapılarının aralanmasına neden olmuştur. Bu çalışmada PKK faaliyetlerinin Türkiye-Suriye ilişkilerinde oynadığı inşa edici rol, Ekim 1998 Krizi üzerinden analiz edilmektedir. Ekim 1998 Krizi'nin Suriye yönetiminin PKK faaliyetlerine destek vermeyeceğini resmen taahhüt ederek sonlanması, iki ülke ilişkilerinde uzlaşmazlıktan her alanda işbirliği dönemine geçişin başlangıç noktası olmuştur. Bu nedenle Ekim 1998 Krizi'ni bir kırılma noktası olarak değerlendirmek mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Suriye, PKK, Ekim 1998 Krizi, Adana Mutabakatı.

Arş. Gör., Munzur Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler, ozkangokcan@gmail.com

DOI: 10.17550/akademikincelemeler.396405

Geliş T. / Received Date: 19.02.2018

Kabul T. / Accepted Date: 20.03.2018

A Breaking Point in Turkey-Syria Relations: October 1998 Crisis or in other Words “Undeclared War”

Abstract

Looking at the most important breaking moments from the past 40 years the course of the Turkey-Syria relations is possible to say that one happened in October of 1998. Despite the security protocols signed in the first half of the 1990s, Syria continued to support PKK activities and Abdullah Öcalan’s residence in the Syrian territory brought the two countries to the brink of war in the autumn of 1998. The ending of the October 1998 Crisis with the signing of the Adana Agreement led to a gap in the doors of a new era in relations between the two countries. In this study, the agent build starring role in PKK activity in Turkey-Syria relations are analyzed through October 1998 Crisis. The ending of the October 1998 Crisis with a formal commitment by the Syrian administration to not support the activities of the PKK has been the starting point for the transition to a cooperative period of all issues from the conflict between the two countries. For this reason, it is possible to consider the October 1998 Crisis as a breaking point.

Keywords: Turkey, Syria, PKK, October 1998 Crisis, Adana Agreement.

Giriş

1980’li ve 1990’lı yıllar boyunca Türkiye-Suriye ilişkilerine yön veren temel konu başlığının Suriye yönetiminin PKK faaliyetlerine doğrudan veya dolaylı olarak sağladığı destek olduğunu söylemek mümkündür. Abdullah Öcalan’ın Mayıs 1979’da, Türkiye’de ortaya çıkan siyasal kaos ortamında faaliyette bulunamayacağını düşünerek Suriye’ye geçmesi ve PKK’nın faaliyetlerini Suriye’den yönetme kararı alması, Suriye yönetiminin PKK’yı Türkiye ile ilişkilerde siyasal bir koz olarak kullanacağı dönemin kapılarını açmıştır. Bu durumun Türkiye-Suriye ilişkilerinin 1980-1998 arası dönemde oldukça gergin bir seyir izlemesinin temel gerekçesi olduğunu söylemek mümkündür. Öte yandan söz konusu dönemde Suriye yönetiminin PKK ile kurduğu ilişki, iki ülke arasındaki Hatay ve sınır aşan akarsuların paylaşımı sorunu gibi diğer önemli anlaşmazlık konularının yönünü tayin etmiş, ayrıca sadece siyasal değil ekonomik ve kültürel ilişkiler üzerinde de inşa edici bir rol oynamıştır. Diğer bir ifadeyle iki ülke ilişkilerinde Suriye yönetiminin PKK ile kurduğu ilişkiden kaynağını alan uzlaşmazlık ve gerginlik hali, diğer anlaşmazlık konuları ve ilişki alanlarında da işbirliğinin önüne set çekmiştir. Bununla birlikte Suriye’nin PKK faaliyetlerine desteğini dönem dönem kesmesi veya azaltması ise iki ülke ilişkilerindeki diğer anlaşmazlık konularının seyrinde bir yumuşama süreci yaşanmasına ve ayrıca ekonomik ve kültürel ilişkilerin gelişmesi için karşılık adımların atılmasına olanak tanımıştır.

1980’li ve 1990’lı yıllar boyunca Türkiye tarafından yapılan diplomatik uyarılara ve karşılıklı imzalanan güvenlik protokollerine rağmen Suriye yönetiminin topraklarındaki PKK faaliyetlerine destek sağlamaya devam etmesi, iki ülke ilişkilerindeki gerilimin had safhaya ulaşmasına neden olmuştur. Öyle ki Türk siyaseti, Suriye yönetiminin PKK faaliyetlerine desteğini devam ettirmesi halinde askeri yöntemlere başvurarak meşru müdafaa hakkının kullanılmasının gündemlerinde olduğunu farklı zamanlarda dile getirmişlerdir. Ancak Türkiye’nin yüksek tondan diplomatik uyarılarına rağmen Suriye yönetimi PKK faaliyetlerine olan desteğini kesmemiş ve söz konusu desteği Türkiye ile ilişkilerinde bir koz olarak kullanmaya devam etmiştir. Suriye yönetiminin PKK konusundaki tavrının değişmesi ise Ekim 1998’de yaşanan ve iki ülkeyi savaşın eşiğine getiren kriz ile yaşanmıştır.

Arabulucuların çabasıyla gerçekleşen diplomatik müzakereler sonucunda Abdullah Öcalan'ın 9 Ekim 1998 tarihinde¹ Suriye'den sınır dışı edilmesi ve Suriye yönetiminin ülke topraklarında PKK faaliyetlerine izin verilmeyeceğini resmi olarak taahhüt etmesi ile son bulan kriz, Türkiye-Suriye ilişkilerinde köklü bir değişimin habercisi olmuştur. Ekim 1998'de yaşanan krizin ardından imzalanan Adana Mutabakatı gereğince Suriye yönetiminin PKK ile arasına koyduğu mesafe, iki ülke ilişkilerinin su sorunu ve Hatay sorunu gibi uzun dönemli anlaşmazlık konularının çözümü de dahil olmak üzere her alanda hızla ilerleyeceği yeni bir dönemin kapılarını aralamıştır. Bu nedenle Ekim 1998 Krizi'nin iki ülke ilişkilerindeki en önemli dönüm noktalarından birini sembolize ettiğini söylemek mümkündür. Bu çalışmada Suriye yönetiminin PKK faaliyetlerine sağladığı desteğin son 40 yıllık dönemde Türkiye-Suriye ilişkilerinde inşa edici bir rol oynadığı varsayılmakta ve bu varsayım Ekim 1998 Krizi'ne odaklanarak analiz edilmektedir. Söz konusu varsayımdan hareketle çalışmada Ekim 1998 Krizi'ne giden süreçte nelerin yaşandığı, kriz sırasında ortaya çıkan gelişmelerin neler olduğu ve krizin nasıl ve hangi koşullar altında son bulduğu analiz edilmektedir.

1. Ekim 1998 Krizi'ne Giden Yol

Ekim 1998 Krizi, bir ay içinde yaşanmış ve çözümlenmiş bir süreç gibi gözükse de aslında 19 yılı kapsayan bir dönem (Mayıs 1979-Ekim 1998) içinde yaşanan gerilimlerin ve uzlaşmazlıkların bir sonucudur. Bu nedenle çalışmanın bu bölümünde öncelikle Ekim 1998 Krizi'nin 19 yıl içinde adım adım nasıl inşa edildiği genel hatları ile değerlendirilmekte ardından ise Kriz'in patlak vermesine neden olan yakın dönem gelişmelerin neler olduğu ele alınmaktadır.

1 Ulusal ve uluslararası literatürde Abdullah Öcalan'ın 9 Ekim 1998 tarihinde Suriye'den sınır dışı edildiği yönünde genel bir kabul olmakla birlikte kimi araştırmacılar Öcalan'ın Suriye'den ayrılışının 17 Ekim 1998'de gerçekleştiğini savunmaktadır. Bakınız; Süleyman Elik, *Iran-Turkey Relations, 1979-2011: Conceptualising the Dynamics of Politics, Religion and Security in Middle-Power States* (London and New York: Routledge Publications, 2012), 85; Melek Fırat ve Ömer Kürkçüoğlu, "Arap Devletleriyle İlişkiler," *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar 1980-2001* içinde, ed. Baskın Oran (İstanbul: İletişim Yayınları, 2009), 2: 566.

1.1. Ekim 1998 Krizi'nin Tarihsel Arka Planı

Mayıs 1979'da Abdullah Öcalan'ın, 12 Eylül 1980 darbesinin ardından ise yüzlerce PKK üyesinin Suriye'ye geçişinin ardından Türkiye'ye yönelik eylemlerini Suriye'den organize etmeye başlayan PKK, 1980'li yılların ortalarından itibaren iki ülke ilişkilerindeki en önemli anlaşmazlık ve çatışma konusu haline gelmiştir.² Hafız Esad yönetiminin 1980'lerin ilk yarısı boyunca yasadışı yollardan Suriye'ye gelen PKK üyelerinin ülkedeki örgütlenme faaliyetlerine göz yumması, PKK için Türkiye topraklarına yönelik eylemlerin hazırlığı sürecinde bulunmaz bir fırsat olmuştur. Suriye yönetiminin sağladığı üstü kapalı destek sayesinde PKK, Temmuz 1981'de Lübnan-Suriye sınırındaki örgütün ilk kampında bir konferans gerçekleştirmiş ve bu konferansta Türkiye'ye dönük uzun dönemli savaş stratejisinin temellerini oluşturan kararları almıştır.³ Suriye Devlet Başkanı Hafız Esad'ın kardeşi ve Suriye istihbaratının başkanı Rıfad Esad'ın PKK üyeleriyle kurduğu sıkı diyalog, Suriye yönetiminin örgüte olan desteğinin zaman içinde hızla artmasına neden olmuştur.⁴ Bu destek nedeniyle PKK, 10 yıl gibi kısa bir sürede Türkiye-Suriye ilişkilerinin yönünü tayin eden temel konu başlığı haline gelmiştir.

Suriye yönetimin, Türkiye topraklarına yönelik siyasi hedefleri olan PKK'nın 1980'li yılların başından itibaren Suriye ve Lübnan topraklarında örgütlenmesine olanak tanınmasının ve destek vermesinin iki temel nedeni olduğunu söylemek mümkündür. Bunlardan ilki, Suriye yönetiminin Türkiye ile var olan sınır aşan akarsuların paylaşımı

2 PKK, 27 Kasım 1978 tarihinde Diyarbakır'ın Lice ilçesinde Abdullah Öcalan liderliğinde yapılan toplantıyla Türkiye'nin doğu ve güneydoğusu, Irak'ın kuzeyi, Suriye'nin kuzeydoğusu ve İran'ın kuzeybatısını kapsayan bölgede bağımsız bir Kürt devleti kurma amacıyla kurulmuş ve silahlı mücadeleyi önceleyen bir örgüttür. PKK'nın ideolojik söylemleri ve stratejileri 40 yıllık zaman dilimi içerisinde değişim ve dönüşüm göstermiş olsa da silahlı mücadele hala örgütün temel karakteristiğini oluşturmaya devam etmektedir. PKK, İran, Suriye, Irak topraklarında da örgütlenmiş olmasına rağmen en fazla silahlı saldırıyı Türkiye topraklarına yönelik gerçekleştirmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Michael M. Gunter, *The A to Z of the Kurds* (Lanham: The Scarecrow Press, 2009), 119-121.

3 İmset G. İmset, *PKK: Ayrılmış Şiddetin 20 Yılı (1973-1992)* (Ankara: Turkish Daily News Yayınları, 1993), 88-89.

4 İmset, *Ayrılmış Şiddetin 20 Yılı*, 89.

sorunu ve Hatay sorunu gibi tarihsel anlaşmazlıkların çözümü noktasında PKK'dan siyasal bir koz olarak faydalanmak istemesi olmuştur. Türkiye yönetimi Suriye'nin benzer bir tutumu, 1970'lerin sonları ve 1980'lerin başında Türk diplomatlara, mülki ve diplomatik hedeflere yönelik yaptığı silahlı eylemlerle dikkat çeken ASALA (The Armenian Secret Army for the Liberation of Armenia) örgütüne siyasal, lojistik ve ekonomik destek sağlayarak sergilediğini de sıklıkla dile getirmiştir.⁵ PKK ile kurulan ilişki bağlamında ise söz konusu desteğin daha açık bir hal aldığı söylemek mümkündür. Bu destek ilerleyen yıllarda PKK'yı Türkiye'nin Suriye politikasında merkezi konu başlığı ve diğer sorunlara (Hatay ve sınır aşan akarsuların paylaşımı) ilişkin ikili görüşmelerde kullanılan bir pazarlık unsuru haline getirmiştir.

Suriye yönetiminin 1980'lerin başından itibaren PKK üyelerine ve faaliyetlerine verdiği desteğin ikinci nedeni ise bölgesel çatışmalardan ve gerilimlerden yararlanarak Arap devletlerin lideri olma çabası olmuştur. Bu istek özellikle 1980 yılında İran-İrak savaşının başlamasının ardından doruk noktaya ulaşmıştır. Savaşın Irak topraklarında yarattığı güç boşluğundan yararlanmak isteyen Suriye yönetimi, başta Irak'ın kuzeyinde önemli bir bölgeyi kontrol altına alan Mesud Barzani'nin Kürdistan Demokrat Partisi (KDP) ve Celal Talabani'nin Kürdistan Yurtseverler Birliği (KYB) olmak üzere Bağdat yönetimine karşı mücadeleye eden örgütlere önemli maddi ve lojistik destek sağlamıştır. PKK işte tam böyle bir ortamda Suriye yönetiminin başta KDP ve KYB olmak üzere Kürt siyasi örgütleri ile kurduğu ilişkiden yararlanarak doğrudan destek almaya başlamış ve Türkiye'ye yönelik eylem hazırlıklarını tamamlama sürecine girişmiştir.⁶

Suriye yönetiminin PKK'ya verdiği desteğin 1980'li yıllar boyunca düzenli olarak artmasında ve PKK'yı Türkiye'ye karşı siyasal bir koz olarak kullanabilmesinde Suriye Kürtlerinin siyasal ve toplumsal ola-

5 Eric Hooglund, "Government and Politics," *Turkey: A Country Study* içinde, ed. Helen Chapin Metz (Washington: The Federal Research Division of the Library of Congress, 1995), 282-283.

6 Melek Fırat ve Ömer Kürkçüoğlu, "İrak ve Suriye'yle Sorunlu İlişkiler," *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar 1980-2001* içinde, ed. Baskın Oran (der.) (İstanbul: İletişim Yayınları, 2009), II: 131.

rak baskı altına alınmış bir etnik grup olmasının da etkili olduğunu söylemek mümkündür. Suriye’de özellikle 1950’li yıllardan itibaren bir Kürt meselesinden bahsedilmeye başlanmış olsa da söz konusu mesele Esad yönetiminin Kürtlere yönelik izlediği baskı ve ötekileştirme odaklı devlet politikaları sayesinde 2011 yılında başlayan iç savaşa kadar kontrol altında tutulmuştur. Bu durum Suriye yönetiminin 1980’ler ve 1990’lar boyunca kendisi için ciddi tehdit yaratabilecek bir Kürt meselesi ile karşı karşıya kalmamasında ve buna bağlı olarak PKK’yı ikili ilişkilerde elini güçlendirecek bir koz olarak rahatlıkla kullanabilmesinde etkili olmuştur. Abdullah Öcalan’dan PKK’nın Suriye Kürtlere yönelik bir örgütlenme sürecine girmeyeceğinin ve Suriye’de Kürt milliyetçiliğini teşvik etmeyeceğinin teminatını alan Suriye yönetimi, bu zımnî sözleşme sayesinde PKK’ya yönelik desteğini arttırarak devam ettirmiştir.

Türkiye PKK’nın Suriye topraklarındaki siyasi örgütlenme faaliyetlerine yönelik ilk ciddi tepkiyi Dışişleri Bakanı İltar Türkmen’in Mart 1983’te gerçekleştirdiği Suriye ziyareti sırasında dile getirmiştir. Türkmen ziyareti sırasında PKK’nın Suriye yönetiminin kontrolündeki Lübnan topraklarında faaliyet yürütmesinden duyulan rahatsızlığı resmi ağızdan dile getirirken Suriyeli mevkidaşı bu suçlamayı kabul etmemiş ve Türkiye yönetimini Şubat 1982’de Suriye’nin Hama kentinde ayaklanma organize eden Müslüman Kardeşler örgütünün liderlerini barındırmak ve iade etmemekle suçlamıştır.⁷ Suriye yönetiminin bu tavrı karşısında Türkiye gönderdiği notalarda tutumunu giderek sertleştirmiş ve gerekirse güç kullanılmaktan çekinmeyeceğini açıkça ifade etmiştir. Türkiye’nin sert tavrı, Suriye’nin ABD ile yaşadığı gerginliğin ve kısa dönemli iç siyasal istikrarsızlığın baskısı ile birleşince Hafız Esad PKK güçlerini Irak’ın kuzeyine göndermek zorunda kalmıştır.⁸

PKK’nın Türkiye topraklarına yönelik ilk organize silahlı saldırılarını 15 Ağustos 1984’te Siirt’in Erüh ve Hakkari’nin Şemdinli ilçesindeki

7 Meliha B. Altunışık ve Özlem Tür, “From Distant Neighbors to Partners? Changing Syrian-Turkish Relations,” *Security Dialogue* 37, sy. 2 (2006): 232.

8 Ali Balcı, *Türkiye Dış Politikası: İlkeler, Aktörler, Uygulamalar* (İstanbul: Etkileşim Yayınları, 2013), 174.

askeri noktalara yönelik gerçekleştirilmesinin ardından Türk idareciler gerek Irak gerekse Suriye nezdinde çeşitli işbirliği girişimlerinde bulunmuştur.⁹ Dönemin Cumhurbaşkanı Kenan Evren Aralık 1984'te Hafız Esad'a bir mektup yazarak bölgede teröre karşı birlikte mücadele etmeyi önermiştir. Kardeşi Rıfat Esad'ın da içinde bulunduğu birçok güç odağı tarafından iktidarı tehdit edilen Hafız Esad, söz konusu öneriyi olumlu cevap vermiş ve iki ülke arasında Mart 1985'te Sınır Güvenliği Protokolü imzalanmıştır.¹⁰ Türkiye, söz konusu protokollerin imzalanması ile PKK'yı bölgede yalnızlaştırma ve etkisizleştirme noktasında önemli bir adım atıldığını düşünmüş olsa da Suriye yönetimi örgüte olan desteğini 1980'lerin ikinci yarısında da sürdürmeye devam etmiştir.

Türk idareciler ve kamuoyu için 1980'li yılların ikinci yarısının Suriye'den kaynağını alan PKK tehdidinin daha net anlaşılmasına başladığı bir dönem olduğunu söylemek mümkündür. Bu dönemde Türkiye bir yandan Suriye yönetimi üzerindeki baskıyı arttıracak enstrümanlar üretmeye çalışırken bir yandan da diplomatik girişimlere hız vermiştir. Hafız Esad yönetiminin PKK'yı Türkiye ile ilişkilerde siyasal bir koz olarak kullanmasına karşılık Türk idarecilerin kullandığı en önemli enstrüman sınır aşan sular konusu olmuştur. 1960'lı ve 1970'li yıllar boyunca Türkiye, Irak ve Suriye arasında ekonomik ve teknik bir uzlaşmazlık konusu olarak gelişen sınır aşan suların kullanımı sorunu, 1980'li yıllarla birlikte siyasal bir nitelik kazanmıştır.¹¹ Suriye yönetimi

9 Aliza Marcus, *Kan ve İnanç: PKK ve Kürt Hareketi*, çev. Ayten Alkan (İstanbul: İletişim Yayınları, 2009), 114-115.

10 Balcı, *Türkiye Dış Politikası*, 175.

11 Hem Türkiye hem de Suriye topraklarından geçen akarsular olan Fırat, Dicle, Asi, Afrin, Çığır ve Kuveik sularının kullanımı Türkiye-Suriye ilişkilerindeki en önemli anlaşmazlık konularından biri olagelmıştır. İki ülke, söz konusu akarsuların kullanımı ile ilgili olarak farklı dönemlerde sorunlar yaşamış olsa da gündemi daha fazla işgal eden büyüklükleri nedeniyle Fırat ve Dicle nehirleri olmuştur. Türkiye'nin topraklarından doğup Suriye ve Irak topraklarından geçtikten sonra Basra Körfezi'ne dökülen Fırat ve Dicle nehirlerinin kullanımı sorunu Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılması ile gündeme gelmiştir. İmparatorluğun dağılmasının ardından imzalanan sınır antlaşmalarında akarsuların paylaşımı konusu da gündeme gelmiş ve devletler I. Dünya Savaşı öncesinde kazanılmış hakların korunması çerçevesinde prensipte anlaşmıştır. Söz konusu anlaşma 1960'lı yıllara kadar sürdürülmüş, bu tarihe kadar Irak, Suriye ve Türkiye arasında akarsuların paylaşımı ile ilgili ciddi bir problem yaşanmamıştır. Ancak

PKK faaliyetlerine sağladığı destek ile su sorununun talep ettikleri şekilde çözümü konusunda Türkiye’ye geri adım attırmaya çalışsa da bu strateji ters tepmiş ve Türkiye’nin su sorunu konusundaki tavrı daha da sertleşmiştir. 1983 yılında temelleri atılan Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP), bölgesel kalkınmayı amaçlayan bir proje olarak dizayn edilmiş olsa da zamanla Suriye’nin PKK’ya sağladığı desteğe karşılık olarak Türkiye’nin diplomatik görüşmeler sırasında kullandığı en önemli enstrüman haline gelmiştir.

1980’li yılların ikinci yarısında Türkiye ve Suriye yönetimleri arasında

1960’lardan itibaren hayata geçirilmeye başlanan kalkınma projeleri kapsamında Irak, Suriye ve Türkiye’nin Fırat ve Dicle nehirlerinin su potansiyelinden daha fazla yararlanmak istemeleri, akarsuların paylaşımı ve kullanımını noktasında ciddi sorunların ortaya çıkmaya başlamasına neden olmuştur. Tarihin ilk çağlarından beri bölge tarımı için vazgeçilmez kabul edilen Fırat ve Dicle nehirlerinin 1960’lı yıllardan itibaren Türkiye-Suriye ilişkilerinde bir uzlaşmazlık konusu haline gelmesinin temel nedeni, söz konusu nehirlerin tarım dışı kullanımının gündeme gelmesi olmuştur. Daha önce Fırat ve Dicle sularından en az yararlanan ülke konumunda olan Türkiye’nin kalkınma projeleri kapsamında 1960’lı yıllarla beraber özellikle Fırat nehri üzerinde büyük ölçekli hidroelektrik santraller ve barajlar inşa etme sürecine girmesi, ülke tarımının olumsuz etkileneceği gerekçesiyle Suriye yönetiminde ciddi tepki yaratmıştır. 1974-1975 yıllarında Türkiye’de Keban ve Suriye’de Tabka barajlarının tamamlanması ve her iki barajın da su tutmaya başlaması, 1976 yılında ise Türkiye’nin yine Fırat nehri üzerinde Karakaya Barajı’nı inşa etmeye başlaması ile birlikte Türkiye-Suriye ilişkilerinde su sorununun en önemli uzlaşmazlık konusu haline geldiğini söylemek mümkündür. Türkiye-Suriye ilişkilerinde başta Fırat ve Dicle nehirleri olmak üzere paylaşılan diğer akarsuların durumunun sadece teknik bir mesele olmaktan çıkarak aynı zamanda siyasal bir mesele haline gelmesi 1980’li yıllarda gerçekleşmiştir. 1980’lerin başlarında Suriye yönetimi ile PKK arasında kurulan ilişki ve bu ilişkinin ilerleyen yıllarda giderek güçlenerek lojistik, ekonomik ve siyasal desteğe dönüşmesi, suyun Türkiye dış politikasında önemli bir siyasal araç haline gelmesine neden olmuştur. Türkiye Fırat ile Dicle nehirlerinin kullanımını Suriye’nin PKK’ya desteğine karşılık bir siyasal araç olarak kullanılmaya başlanmıştır. Türkiye’nin bu tavrı, bir yandan Suriye yönetimi ile PKK ilişkisinin daha da derinleşmesine katkı sunarken bir yandan da Esad yönetiminin su sorununu Arap ülkelerinin gündemine sokma arayışına girmesine neden olmuştur. Aralık 1995’te su sorununu Arap ülkelerinin gündemine sokmayı başaran Suriye, Körfez Arap Ülkeleri İş Birliği Konseyi (PGCC) üyesi 6 ülke olan S. Arabistan, Bahreyn, Kuveyt, Umman, Katar, Birleşik Arap Emirlikleri’nin hepsinden ve ayrıca Mısır’dan destek alarak Türkiye’ye bir nota göndermiş ve ülke tarımının Fırat ve Dicle nehirleri üzerinde yapılmakta olan barajlardan büyük zarar gördüğünü ifade etmiştir. Ayrıntılı bilgi için bakınız; Gün Kut, “Burning Waters: The Hydropolitics of The Euphrates and Tigris,” *New Perspectives on Turkey*, sy. 9 (1993): 1-17; Ferruh Müftüoğlu, *Ortadoğu Su Meseleleri ve Türkiye* (İstanbul: Marifet Yayınları, 1997); Fırat ve Kürkçüoğlu, “Irak ve Suriye ile Sorunlu İlişkiler,” s. 129-148.

karşılıklı olarak gerçekleştirilen iki önemli ziyaret Suriye'deki PKK faaliyetleri ve su sorunu konusundaki anlaşmazlıkların iç içe geçtiğini gösteren iki önemli gelişme olmuştur. Suriye Başbakanı Abdülrauf Al Kasım'ın Mart 1986'da gerçekleştirdiği Türkiye ziyaretinde en önemli konu başlıkları Suriye'deki PKK varlığı ve GAP olmuştur. Başbakan Kasım ziyaret sırasında Türk yetkililere GAP nedeniyle kendilerine ulaşan suyun azalması durumunda Suriye'nin bunu karşılıksız bırakmayacağını iletmiştir.¹² Her ne kadar Suriyeli yöneticiler bu açıklamanın su sorunu çözülmezse PKK'ya desteğin arttırılacağı anlamına gelmediğini ifade etseler de ilerleyen dönemde yaşanan gelişmeler Başbakan Kasım'ın açıklamasının üstü kapalı bir tehdit olduğunu ortaya koymuştur. Zira Türkiye'nin bütün uyarılarına rağmen Hafız Esad yönetiminin PKK'nın üçüncü kongresini Ekim 1986'da Bekaa Vadisi'nde gerçekleştirmesine izin vermesi, Türkiye'ye yapılan üstü kapalı tehdidin önemli bir işareti olarak kabul edilmiştir.

1980'li yılların ikinci yarısında gerçekleşen ikinci önemli ziyaret ise Turgut Özal'ın Temmuz 1987'de başbakan sıfatıyla Şam'a gerçekleştirdiği ziyaret olmuştur. Suriye ile su sorunu ve PKK nedeniyle gerilen ilişkileri düzeltme adına ekonomik ilişkilerin geliştirilmesine ve diplomatik girişimlere oldukça önem veren Özal, ziyaret sırasında PKK faaliyetlerine verilen desteğin son bulmasını açıkça talep etmiştir. Özal liderliğindeki Türk heyetinin Öcalan'ın Şam'da olduğu ve PKK faaliyetlerine destek sağlandığı argümanlarını Suriye heyeti kesin bir dille reddetmiştir.¹³ Suriyeli yetkililer görüşmeler sırasında Fırat sularının belirli bir miktarının Suriye'ye bırakılmasını öngören bir anlaşma imzalanması talebinde bulunurken, Başbakan Özal ise Suriye'deki PKK faaliyetlerinin engellenmesi durumunda su sorunun daha rahat çözü-

12 Jülide Karakoç, "Türk Dış Politikasında Kürt Sorununun Etkisi: 1980'lerden Bugüne," (Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2009), 47.

13 Türk heyetinin Abdullah Öcalan'ın Şam'da olduğuna dair güçlü deliller sunmasına rağmen Suriye yönetiminin bunu kesin bir dille reddedebilmesinin temel nedeni Başbakan Turgut Özal'ın Şam ziyareti sırasında Öcalan'ın geçici bir süreliğine Lübnan'daki Bekaa Vadisi'ne gönderilmiş olmasıdır. Suriye yönetimi bu sayede görüşmeler sırasında Öcalan'ın Suriye'de olmadığını rahatlıkla dile getirebilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Robert Olson, "Turkey-Syria Relations Since the Gulf War: Kurds and Water," *Middle East Policy* 5, sy. 2 (1997): 170.

lebileceğini dile getirmiştir.¹⁴ Gerçekleşen müzakereler sonucunda iki ülke heyetleri arasında biri güvenlik temelli diğeri ise ekonomik işbirliğini öngören iki protokol imzalanmıştır. İmzalanan güvenlik protokolü ile iki ülke, kendi toprakları üzerinde karşı tarafa yönelik terör odaklı faaliyetlere izin vermeyeceklerini ve silahlı eylemlere katılmış kişileri iade edeceklerini taahhüt etmişlerdir.¹⁵ Diğer bir ifadeyle söz konusu güvenlik protokolü ile Suriye yönetimi PKK'nın ülkedeki varlığını resmi olarak inkar etse de kendi topraklarından Türkiye'ye yönelik PKK saldırılarını engellemeyi ve Türkiye ile güvenlik istihbaratı paylaşımında bulunmayı kabul etmiştir.¹⁶ İmzalanan ekonomik işbirliği protokolü ile ise Türkiye Suriye topraklarına yıllık ortalama 500 m³/sn'den fazla su bırakmayı taahhüt etmiştir.¹⁷

PKK konusunda ilk üst düzey müzakerenin yapılması ve su sorunu ile PKK faaliyetleri arasındaki ilişkiyi doğrudan ortaya koyması bakımından oldukça önemli olan Şam ziyareti sonrasında Türkiye, Suriye'nin PKK faaliyetlerine vereceği desteği keseceğini düşünmüştür. Ancak Hafız Esad yönetimi Türkiye'nin bu beklentisini boşa çıkarmış ve Suriye topraklarındaki PKK faaliyetlerini engelleyecek adımlar atmaktan kaçınmıştır. Gazeteci Mehmet Ali Birand'ın 1988 yılında Abdullah Öcalan ile yaptığı röportajda sorduğu “Suriye istese sizi durdurur mu?” sorusuna Öcalan'ın “Kesin. Özel bir kararla durdurabilir” cevabını vermesi, Suriye yönetiminin PKK faaliyetlerini engellemek istemediğinin birinci ağızdan onayı olmuştur.¹⁸ Kuşkusuz ki imzalanan protokollere rağmen Suriye yönetiminin PKK faaliyetlerini engellemek istememesinin temel nedeni, örgütü Türkiye ile ilişkilerinde elini güçlü kılan önemli bir koz olarak görmeye devam etmesi olmuştur. Ayrıca Suriye yönetimi için PKK ile kurulan doğrudan veya dolaylı ilişki, sadece dış politikada değil iç politikada da önemli bir enstrüman

14 Damla Aras, “The Syrian Uprising: Turkish-Syrian Relations Go Downhill,” *The Middle East Quarterly* 19, sy. 2 (2012): 41.

15 Fırat ve Kürkçüoğlu, “Irak ve Suriye ile Sorunlu İlişkiler,” 137.

16 Marcus, *Kan ve İnanç*, 139.

17 “Türkiye Cumhuriyeti ile Suriye Arap Cumhuriyeti Arasında Ekonomik İşbirliği Protokolü (17 Temmuz 1987),” *Resmi Gazete*, 87/12171, (10.12.1987).

18 Mehmet Ali Birand, *APO VE PKK* (İstanbul: Milliyet Yayınları, 1993), 177.

olmuştur. Suriyeli yöneticiler ülkedeki Kürt azınlığın siyasal alanla ilişkisini rejime yönelik değişim talebinden farklı bir yöne kanalize etmek için PKK'nın Suriye Kürtleri içinde faaliyet göstermesine -Baas rejimine karşı kışkırtmamak şartıyla- izin vermiştir.¹⁹ Bu durum Suriye yönetiminin PKK'yı dış politika kadar iç politikada da önemli bir siyasal araç olarak kullanmasının önemli bir işareti olarak kabul edilmiştir.

1980'li yılların sonuna gelindiğinde PKK'nın Türkiye topraklarına yönelik silahlı saldırılarının devam ediyor olması, iki ülke ilişkilerinin daha da gerginleşmesine neden olmuştur. Başbakan Turgut Özal Ekim 1989'da yaptığı açıklamada Suriye yönetiminin 1987 tarihli Güvenlik Protokolü'nü hiçe saymaya devam ettiği takdirde Türkiye'nin Suriye'ye saniyede 500 m³ su vermekten vazgeçebileceğini açıkça ifade etmiştir.²⁰ Söz konusu açıklamadan birkaç gün sonra sınır ihlali yapan iki Suriye savaş uçağının Samandağ'da Türk tapu kadastro uçağını düşürmesi ve Suriye Enformasyon Bakanı Muhammed Salman'ın Kıbrıslı bir Rum gazeteciye verdiği röportajda Hatay'ın Türkiye'nin toprağı olmadığını söyleyerek eski bir sorunu yeniden alevlendirmesi, 1990'lı yıllara girerken iki ülke ilişkilerini tam anlamıyla çıkmaza sürükleyen son gelişmeler olmuştur.²¹

1990'lı yılların başından itibaren Türkiye-Suriye ilişkilerine Hafız Esad yönetiminin PKK faaliyetlerine desteği ve bu destek ile ilişkilendirilen su sorunu yön vermeye devam etse de 2 Ağustos 1990 günü Irak ordusunun güneydoğu komşusu Kuveyt'i işgal etmesiyle başlayan I. Körfez Savaşı, iki ülke ilişkilerinde yeni bir konu başlığının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Türkiye I. Körfez Savaşı'nın ardından Suriye yönetimi ile bir yandan PKK faaliyetlerine verilen destek nedeniyle çatışmaya devam ederken diğer yandan Irak'ta muhtemel bir Kürt devleti oluşumunun önüne geçmek için işbirliği geliştirmeye çalışmıştır. Irak Kürtlerinin I. Körfez Savaşı'nın ardından elde ettiği siyasal statünün, hem Türkiye hem de Suriye Kürtleri üzerinde yaratacağı muhtemel etki, iki ülkeyi Irak'ın toprak bütünlüğünün korunması konusunda

19 Marcus, *Kan ve İnanç*, 140.

20 Balcı, *Türkiye Dış Politikası*, 175.

21 Fırat ve Kürkçüoğlu, "Irak ve Suriye ile Sorunlu İlişkiler," 139-140.

birlikte hareket etmek zorunda bırakmıştır. Bu durum iki devletin Kürt milliyetçiliğinin bir ayağı ile ilgili olarak çatışırken diğer ayağı ile ilgili olarak ortak tehdit algısı nedeniyle işbirliği geliştirmesine imkan tanımıştır.

Türkiye 1990’ların ilk yarısında bir yandan Irak’ın toprak bütünlüğünün korunması ve olası bağımsız bir Kürt devleti ihtimalini minimuma indirme diğer yandan ise PKK faaliyetlerinin engellenmesi amacıyla Suriye ile diplomatik müzakereler yürütmeye devam etmiştir. Heyetler arası gerçekleşen müzakereler sonucu 17 Nisan 1992’de Şam’da iki ülkenin terörizme karşı işbirliği yapmasını öngören bir Güvenlik Protokolü imzalanmıştır. Protokolün en önemli maddesi olan ve Türkiye’nin talebi doğrultusunda şekillenen son madde ile Suriye yönetiminin PKK’yı Suriye’de faaliyet göstermesi yasaklanmış bir örgüt olarak kabul ettiği onaylanmıştır.²² Protokolün imzalanmasında önemli rolü olan İçişleri Bakanı İsmet Sezgin, imzaların atılmasının ardından “Suriye yönetiminin PKK faaliyetlerine destek vereceğine artık inanmıyorum” şeklinde düşüncesi ifade etmiştir.²³ Protokolün imzalanmasından 4 ay sonra Şam’da Suriye Devlet Başkanı Hafız Esad ve Dışişleri Bakanı Faruk El Şara ile görüşen Türkiye Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin ise Suriye yönetiminin Nisan ayında imzalanan güvenlik protokolüne bağlı kalması durumunda, Türkiye’nin Fırat Nehri ile ilgili tüm sorumluluklarını yerine getireceğini açıkça ifade etmiştir.²⁴

Türkiye’nin beklentilerine ve su sorunu konusundaki restine rağmen Suriye yönetimi imzalanan güvenlik protokolünün gerekliliklerini yerine getirmemiş ve PKK’yı Türkiye’ye karşı bir koz olarak kullanmaya devam etmiştir. Öyle ki Temmuz 1992’de Atatürk Barajı’nın açılışının ardından Türkiye’nin barajı doldurmak için Fırat Nehri’nin akışını 1

22 Robert Olson, “Turkish and Syrian Relations Since the Gulf War: The Kurdish Questions and the Water Problem,” *The Kurdish Conflict in Turkey: Obstacles and Chances for Peace and Democracy* içinde, ed. Ferhad İbrahim ve Gülistan Gürbey (New York: St Martin’s Press, 2000), 124.

23 Michael M. Gunter, *The Kurds and the Future of Turkey* (New York: St. Martin’s Press, 1997), 94.

24 Özlem Tür, “Türkiye Suriye İlişkileri: Su Sorunu,” *Türkiye ve Ortadoğu: Tarih, Kimlik, Güvenlik* içinde, ed. Meliha Benli Altunışık (İstanbul: Boyut Yayınları, 1999), 118.

ay keseceğini açıklamasına Hafız Esad Bekaa Vadisi'ndeki bir PKK törenine katılarak karşılık vermiştir.²⁵ Türkiye'nin Fırat sularının paylaşımı konusundaki tutumunun uluslararası hukuka aykırı olduğu tezi ni savunan ve Arap dünyasından da bu konuda destek almaya çalışan Suriye yönetimi, ilişkileri daha da gelecek bir adım atarak Hatay'ın Türkiye'nin işgali altında olduğu iddialarını yeniden canlandırmıştır.

İki ülke ilişkileri Suriye yönetiminin PKK'ya verdiği destek nedeniyle günden güne gerilse de Irak'ta Kürt milliyetçiliğinin yükselişinden algılanan ortak tehdit algısı nedeniyle sorunları diplomatik yollarla çözme girişimlerinin sürdürüldüğünü söylemek mümkündür. Bu kapsamda atılan diğer bir önemli adım Kasım 1993'te Türkiye ve Suriye heyetleri arasında yeni bir güvenlik protokolünün imzalanması olmuştur. Söz konusu protokol ile ilk defa Suriye yönetiminden üst düzey bir yetkili (Suriye Devlet Güvenliği Bakanı Nasir Kaddur) resmi bir antlaşma belgesinde PKK'nın bir terör örgütü olduğunu ifade etmiş ve bunu Devlet Başkanı Hafız Esad'ın onayı ile söylediğinin altını çizmiştir.²⁶ Suriyeli yetkililer Türk yetkililerle Şubat 1994'te gerçekleştirilen görüşmelerde Öcalan'ın Suriye topraklarında bulunmadığını, PKK'nın Lübnan'da ve Suriye'de kampı olmadığını, PKK faaliyetlerine izin verilmeyeceğini bir kez daha deklare etmiş ve Türkiye'nin su sorunu konusunda somut bir adım atmasını talep etmiştir.²⁷ Ancak Türk yetkililer Suriye yönetimi PKK ile ilişkisini tamamen kesmeden su sorununda somut bir adım kaydedilemeyeceğini belirterek söz konusu talebi geri çevirmiştir.

Türkiye ve Suriyeli yetkililer bir yandan PKK ve su sorunu konusunda müzakerelere devam ederken bir yandan da bölgesel Kürt sorunu bağlamında Irak'ta yükselen Kürt milliyetçiliğine ve bağımsız Kürt devleti ihtimaline karşı ortak tavır sergileme çabası içinde olmayı sürdürmüş-

25 Neşet Akmandor vd., *Ortadoğu Ülkelerinde Su Sorunu* (Ankara: TESAV Yayınları, 1994), 62-63.

26 Robert Olson, "The Kurdish Questions and Turkey's Foreign Policy toward Syria, Russia and Iraq since the Gulf War," *The Kurdish Nationalist Movement in the 1990s: Its Impact on Turkey and the Middle East* içinde, ed. Robert Olson (Kentucky: The University Press of Kentucky, 1996), 86.

27 Fırat ve Kürçüoğlu, "Arap Devletleriyle İlişkiler", 558.

lerdir. 1994 yılının Ağustos ayında Şam’da bir araya gelen İran, Türkiye ve Suriye dışişleri bakanları Irak’ın toprak bütünlüğünün korunması noktasında ortak tutum sergileme kararı almışlardır. Görüşmelerde su sorunu ve Suriye’deki PKK faaliyetleri bir kez daha gündeme gelmiş ancak Türk heyeti bir kez daha Suriye yönetimi PKK faaliyetlerine ve Öcalan’ın Suriye topraklarında barınmasına olanak tanıdığı sürece sınır aşan suların paylaşımı konusunda ciddi bir görüşme yapılamayacağını ifade etmiştir.²⁸ Yaşanan tüm uzlaşmazlıkların üzerine 1995 yılı yazında Suriye’den sızdıkları iddia edilen PKK üyelerinin Hatay’da silahlı eylemler yapması, Türkiye’nin su sorunu konusundaki tavrını daha da sertleştirmiştir. Dönemin Dışişleri Bakanı Deniz Baykal yaptığı açıklamada “*Bazı çevreler ellerindeki terörizm kanunu yıkamak için ek suya ihtiyaç olduğunu iddia edebilir*” ifadesini kullanmış ve Suriye’nin PKK ile arasına mesafe koymadıkça su sorununa ilişkin bir ilerleme olmayacağını tekrar dile getirmiştir.²⁹ Türk yetkililerin bu tavrına Suriyeli yetkililerin karşılığı ise PKK’ya desteğini her geçen gün arttırmak ve su sorununu Körfez Arap Ülkeleri İşbirliği Konseyi’nin gündemine taşıyarak Arap ülkelerinin desteğini alma çabası sergilemek olmuştur.

1.2. Krize Götüren Yakın Dönem Gelişmeler

Ekim 1998’de Türkiye ve Suriye’yi savaşın eşiğine getiren krizin temelini 23 Ocak 1996 günü Türkiye’nin Suriye’ye gönderdiği notaya karşılık olumsuz cevap alması ile atıldığını söylemek mümkündür. Türkiye göndermiş olduğu notada Suriye yönetiminin PKK faaliyetlerine olan desteğini derhal kesmesi ve Abdullah Öcalan’ı Türkiye’ye iade etmesi yönündeki taleplerini bir kez daha iletmiş, aksi takdirde meşru müdafaa hakkını kullanacağını deklare etmiştir. Suriye yönetimi ise o güne kadar olduğu gibi yine PKK faaliyetlerine destek verilmediği ve Abdullah Öcalan’ın Suriye topraklarında olmadığı savunmasını yaparak Türkiye’nin taleplerini geri çevirmiştir.³⁰ Suriye’nin bu tavrı kar-

28 Olson, “Turkey-Syria Relations Since the Gulf War: Kurds and Water,” 172.

29 Sabri Sayarı, “Turkey and the Middle East in the 1990s,” *Journal of Palestine Studies* 26, sy. 3 (1997): 48.

30 Mahmut Bali Aykan, “The Turkish-Syrian Crisis of October 1998: A Turkish View,” *Middle East Policy* 6, sy. 4 (1999): 176.

şısında Türkiye hem tutumunu daha da sertleştirmiş hem de bölgesel anlamda Suriye'ye karşı elini güçlendirecek ittifak arayışlarına girişmiştir. Bu kapsamda atılan en önemli adım, İsrail ile ilişkilerin geliştirilmesi olmuştur. Suriye'nin çatışma halinde olduğu İsrail, 1998 yılına Türkiye'nin en önemli bölgesel müttefiklerinden biri olarak girmiştir. Ayrıca PKK'ya karşı yürütülen mücadelede kazanılan askeri başarılar ve Kürdistan Demokrat Partisi (KDP) ile Irak'ın kuzeyindeki PKK faaliyetlerini önlemeye yönelik kurulan görece iyi ilişkiler, Türkiye'nin Suriye'ye PKK faaliyetleri ve Öcalan konusunda daha fazla baskı yapabilmesine olanak tanımıştır.

Türkiye yaşanan her türlü gerilime rağmen Suriye ile arasındaki uzlaşmazlıkları diplomatik yollarla çözüme çabasını 1998 yılının başlarında da sürdürmüştür. Bu çaba kapsamında Türkiye Dışişleri Bakanlığı'nda Ortadoğu ülkeleri ile ilişkilerin baş sorumlusu ve Kahire Büyükelçisi olarak görev yapan Aykut Çekirge, Şubat 1998'de Şam'ı ziyaret etmiştir. Söz konusu ziyaret ile hem iki ülke ilişkilerindeki uzlaşmazlık konularının diplomatik görüşmelerle çözüme çabası ortaya konmuş hem de Arap dünyasında Türkiye-İsrail işbirliğinden algılanan tehdidin gereksiz olduğu ifade edilmeye çalışılmıştır.³¹ Ancak görüşmeler sırasında Suriyeli yetkililerin sergilediği olumsuz tutum, Türk yetkililerde ve kamuoyunda Suriye'nin PKK'ya olan desteğinin diplomatik müzakerelerle engellenemeyeceği algısını güçlendirmiş ve bir an önce askeri yöntemlerin ele alınması gerektiğini savunanlarının sayısını artırmıştır.

Suriye yönetiminin PKK'ya olan desteğinin engellenmesi için bir an önce askeri yöntemlere başvurulması gerektiğini savunanların sayısının artmasında etkili olan bir diğer önemli gelişme PKK'nın üst düzey yöneticilerinden Şemdin Sakık'ın 13 Nisan 1998'de Irak'ın kuzeyinde yakalanması olmuştur. KDP peşmergelerinin Türk askerlerine verdiği destek sonucu gerçekleşen operasyonla Duhok'ta yakalanan Şemdin Sakık, Diyarbakır'da yapılan yargılama sırasında "*Ateşkes de, ateş de Şam'da bulunan örgüt liderinden gelmiştir... Suriye Türkiye'de barış istememektedir... Apo ateşkeste samimiyse Suriye'den çıkmalıdır.*" be-

31 Aykan, "October 1998: A Turkish View," 176.

yanında bulunmuştur.³² Sakık’ın söz konusu beyanı Türk medyasında ve kamuoyunda Suriye karşıtlığını güçlendirirken birkaç gün sonra düzenlenen Milli Güvenlik Kurulu toplantısında Suriye’ye yönelik diplomatik, politik, ekonomik ve hatta gerekirse askeri tedbirlerin uygulamaya hazır olduğu açıklanmıştır.³³

1998 yılı yaz aylarında yaşanan ve Türkiye-Suriye ilişkilerindeki gerilimi iyiden iyiye arttıran önemli gelişmelerden biri Suriye Dışişleri Bakanı Yardımcısı Adnan Omran’a 2 Temmuz 1998 günü gerçekleştirdiği Ankara ziyaretinde “İyi Komşuluk Forumu”³⁴ adlı belgenin iletilmesi sonrası ortaya çıkmıştır. Söz konusu belgede 10 ilke sıralayan Türkiye, bu ilkelerin kabul edilmesi ve uygulanması halinde Suriye ile yaşanan uzlaşmazlıkların daha rahat çözülebileceğini ve bu sayede her alanda iyi ilişkiler geliştirilmesinin önünün açılabileceğini deklare etmiştir. Ancak Suriye yönetimi belgede yer alan ilkelere ilişkin somut bir adım atmamayı tercih etmemiş ve bu durum Suriye’ye karşı askeri güç kullanılması gerektiğine yönelik eğilimin Türk medyasında ve kamuoyunda daha da güçlenmesine yol açmıştır. 1998 sonbaharına gelindiğinde Türk yetkililer Suriye yönetiminin Türkiye’nin ulusal güvenliğini hiçe sayan tavrına son vermek için askeri yöntemlere başvurulabileceğini daha fazla dile getirmeye başlamıştır. Öyle ki dönemin Başbakanı Mesut Yılmaz Eylül 1998’de katıldığı Birleşmiş Milletler toplantısında yaptığı konuşmada Suriye ile yaşanan uzlaşmazlıklar konusunda tek bir kelime dahi etmemiş ve bu durum Suriye ile ilişkilerde sivil si-

32 Faruk Balıkcı, “Ağlayarak Dağa Çıktım (4 Eylül 1998),” *Hürriyet*, <http://www.hurriyet.com.tr/aglayarak-daga-ciktim-39036628>, 10.02.2018.

33 Robert Olson, *Türkiye’nin Suriye, İsrail ve Rusya ile İlişkileri: 1979-2001*, çev. Süleyman Elik (Ankara: Orient Yayınları, 2005), 7.

34 Türk yetkililer İyi Komşuluk Forumu olarak bilinen belgede Suriye ile yaşanan uzlaşmazlıkların çözümü ve her alanda iyi ilişkilerin geliştirilmesi için tarafların karşılıklı olarak uyması gereken 10 ilke belirlemiştir. Bu ilkeler; sınırların değişmezliğinin kabulü, terörle mücadelede işbirliği, insan haklarına saygı, birbirlerinin içişlerine karışmama, kuvvet kullanmama, uyuşmazlıkların barışçıl yollardan çözümünü taahhüt etme, terörist örgütlerin diğerinin aleyhine kullanılmasına izin vermeme, uyuşmazlıklara ve yanlış anlamalara mahal vermemek için birbirlerine zarar verici faaliyetlerde bulunmama, uzlaşmazlıkların barışçıl yollardan halledilmesi, bağımsızlık ve toprak bütünlüğüne saygı olarak ifade edilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Fırat ve Kürkcüoğlu, “Arap Devletleriyle İlişkiler,” 565.

yasetin devre dışı kaldığına dair verilen üstü kapalı bir mesaj olarak yorumlanmıştır.³⁵

Türkiye'nin Suriye'ye yönelik savaş ihtimalini ciddi olarak değerlendirmeye başladığını gösteren bir diğer önemli gelişme, Eylül ayı içinde üst düzey askeri yetkililer tarafından yapılan açıklamalar olmuştur. Bu açıklamalardan en önemlisi Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Atilla Ateş tarafından Hatay'da yapılmıştır. Orgeneral Ateş yaptığı konuşmada yer verdiği *“Türk devleti olarak komşularımızla iyi ilişki kurmaya çalışıyoruz. Bu iyi niyetimize ve gayretimize rağmen bazı komşularımız, özellikle ismini açıkça söylüyorum, Suriye gibi komşular, iyi niyetimizi yanlış tefsir ediyorlar. Apo denen eşkiyayı destekleyerek Türkiye'yi terör belasına bulaştırdılar. Türkiye iyi ilişkiler konusunda gerekli çabayı gösterdi. Türkiye beklediği karşılığı alamazsa, her türlü tedbiri almaya hak kazanacaktır. Artık sabrımız kalmadı”* sözleriyle Türkiye'nin askeri müdahaleyi ele almaya başladığını açıkça deklare etmiştir.³⁶

2. Ekim 1998 Krizi'nin Nedenleri

Türkiye ve Suriye'yi 1998 yılının Ekim ayında savaşın eşğine getiren sürecin yaşanmasında farklı etkenlerin rol oynadığını söylemek mümkündür. Bu etkenler Türkiye'nin Suriye ile ilişkilerinde gerginliğin defalarca doruk noktaya vardığı geçmiş yıllarda, savaşın eşğine neden Ekim 1998'deki kadar yaklaşılmadığını açıklayabilmek adına oldukça önemlidir. Bu etkenlerden ilki Türkiye'nin PKK'ya karşı 1990'ların ikinci yarısında elde ettiği askeri üstünlüğün yaratmış olduğu iyimser havadır. Türkiye hem yurtiçinde düzenlenen hem de Irak'ın kuzeyindeki PKK kamplarına düzenlenen askeri operasyonların görece başarısı sayesinde 1990'ların sonlarında örgüt karşısında hem askeri hem de moral üstünlüğü ele geçirmiştir. Türkiye 1998 yılının sonbaharında askeri müdahale tehdidi ile Suriye'nin karşısına çıktığında PKK'nın 1990'ların ilk yarısında olduğundan daha zayıf olduğunu söylemek

35 Taner Akçam, “Kürt Hareketinde Gelinek Nokta Üzerine,” *Birikim*, sy. 134-135 (2000): 129.

36 “Suriye'ye Sabrımız Kalmadı (17 Eylül 1998),” *Hürriyet*, <http://www.hurriyet.com.tr/suriyeye-sabrimiz-kalmadi-39038649>, (16.022018).

mümkündür.³⁷ Bu durum 1990’ların ilk yarısından farklı olarak Suriye’deki PKK kamplarının ve üslerinin yok edilmesi için yapılması düşünülen askeri hareket ihtimalini güçlendiren ve iki ülkeyi Ekim 1998’de savaşın eşiğine getiren önemli bir faktör olmuştur.

Olson’a göre Türkiye’nin Suriye’ye yönelik askeri müdahaleyi gündemin birinci sırasına almasına neden olan bir diğer etken, diaspora Kürtlerinin özellikle Avrupa’da politik güç elde etmeye başlaması olmuştur.³⁸ Türkiye’deki Kürtleri politik olarak temsil ettiği iddiasında olan sürgündeki Kürt Parlamentosu’nun Eylül 1998’de Roma’da İtalyan Parlamento binasında toplanması ve ardından 11-12 Ekim tarihlerinde Londra’da “Dördüncü Kürdistan Ulusal Toplantısı”nın yapılması Türk kamuoyunda tepki yaratmıştır. PKK’ya yakınlığı ile bilinen bireylerin ve örgütlenmelerin Avrupa’da yürüttüğü bu tarz siyasal faaliyetler, Avrupa Birliği’nin ve kurumlarının Kürt meselesinin sivil ve demokratik yollardan çözümü için Türkiye’ye yönelik baskıyı arttırmasında önemli rol oynamıştır. Avrupa’da gitgide Türkiye aleyhine bir algının oluştuğu bu ortamda Türk sivil ve askeri yöneticiler, PKK’ya askeri bir darbe vurmanın örgütün artan siyasal nüfuzunun önüne geçmek adına önemli olduğunu düşünmüşlerdir. Bu kapsamda Suriye ile yaşanan sorunların diplomatik yollarla çözümünün Ekim 1998’e gelindiğinde oldukça zor hale gelmiş olması, söz konusu düşünceyi fiiliyata dökmek için Türk yetkililere önemli bir fırsat sunmuştur.

Ekim 1998’de savaşın eşiğine gelinmesinde rol oynayan bir diğer etkenin Türkiye ile İsrail arasında 1996 yılında temelleri atılan ve 1998’e gelindiğinde önemli bir ilerleme kaydetmiş olan işbirliği olduğunu söylemek mümkündür. Türkiye’nin İsrail ile siyasal, ekonomik ve özellikle askeri alanda sağlamış olduğu stratejik ortaklık, İsrail ile yapılan barış görüşmelerinden sonuç alamayan Suriye’nin baskı altına alınmasını kolaylaştırmıştır. İsrail ile Suriye arasında 1995 ve 1996 yılı boyunca ABD’nin desteğiyle devam eden barış görüşmeleri Türkiye’nin Suriye yönetimine karşı savaş ihtimalini güçlü bir seçenek olarak değerlendirmesinin önüne set çekmiştir. Ancak İsrail-Suriye ba-

37 Olson, *Türkiye’nin Suriye, İsrail ve Rusya ile İlişkileri: 1979-2001*, 3.

38 Olson, *Türkiye’nin Suriye, İsrail ve Rusya ile İlişkileri: 1979-2001*, 12.

rış görüşmelerinin sonuçsuz kalması ve bu süreçte Türkiye'nin İsrail ile olan işbirliğini her alanda ilerletmesi, 1998 sonbaharına geldiğinde Suriye yönetiminin PKK faaliyetlerine verdiği desteğe karşılık daha üst perdeden tepki gösterilmesine ve askeri müdahale seçeneğinin ön plana alınmasına neden olmuştur.

Ekim 1998 Krizi'ne zemin hazırlayan bir diğer etken I. Körfez Savaşı sonrası süreçte Irak'ta Kürt milliyetçiliğinin yükselişi ile ilişkilidir. 1990'ların sonlarında Irak'taki Kürt kimliğinin devletleşme süreci ile alakalı ortaya çıkan gelişmeler, Türk kamuoyundaki ve yönetici elitlerindeki bağımsız bir Kürt devleti ihtimaline ilişkin tehdit algısını pekiştirmiştir. Türkiye'nin Irak'ta kurulması muhtemel bir Kürt devletine karşı çıkmasının en önemli nedenlerinden biri, PKK'nın söz konusu bölgeye tam anlamıyla yerleşmesi ve Irak Kürtlerinin kendi aralarındaki güç mücadelesinden yararlanarak bölgede güçlü bir nüfuz ve kontrol elde etme ihtimalinin var olması olmuştur. Türk kamuoyuna ve yönetici elitlerine göre Irak'ta böyle bir siyasal ortamın oluşması, PKK'nın Türkiye topraklarındaki nüfuzunun artmasına ve Türkiye Kürtlerinin siyasal haklarına ilişkin taleplerinin daha keskin bir şekilde dile getirilmeye başlanmasına neden olabilirdi. Nitekim dönemin Başbakan Yardımcısı Bülent Ecevit yaptığı bir açıklamada Irak'ta bağımsız bir Kürt devleti kurulması ihtimaline yönelik Türkiye'nin çekinceleri olduğunu ifade etmiş ve bağımsız Kürt devletinin ortaya çıkmasının PKK'nın hem Irak'ta hem de Türkiye'de elini güçlendireceğini belirtmiştir.³⁹ PKK'nın bölgedeki nüfuzunun artmasına ilişkin Türk kamuoyunda ve yönetici elitlerinde var olan tehdit algısı, Esad yönetiminin PKK'ya desteği ile birleşince Türk sivil ve askeri yöneticilerin PKK'ya Suriye üzerinden bir darbe vurma seçeneğini daha güçlü bir şekilde ele alınmaya başlamasına neden olmuştur. Ekim 1998'e geldiğinde Suriye'ye yönelik askeri müdahale seçeneğine daha yakın duran Türk yetkililer, olası bir askeri müdahale ile hem PKK'ya hem de Esad yönetimine geri adım atırmayı planlamıştır. Sivil ve askeri Türk yetkililer PKK'nın Suriye'de yok edilmesinin Irak'ın kuzeyinden ve hatta İran'dan gelecek PKK tehdidini azaltacağına inanmıştır.⁴⁰

39 Aykan, "October 1998: A Turkish View," 180.

40 Olson, *Türkiye'nin Suriye, İsrail ve Rusya ile İlişkileri: 1979-2001*, 19.

Türkiye ve Suriye'nin Ekim 1998'de her zamankinden daha fazla savaşın eşiğine yaklaşmasında uluslararası etkenler kadar Türkiye'nin iç siyaseti ile ilişkili çeşitli etkenler de katkıda bulunmuştur. Bunlardan biri, devlet kurumlarında yaşanan yozlaşmanın ve rüşvet olaylarının ortaya çıkmaya başlaması ile dikkatin başka bir noktaya çekilme isteği olmuştur. Devlet kurumlarında görev yapan yetkililerinin mafya liderleri ile ilişkilerinin gün yüzüne çıkması, kamu kurumlarında ortaya çıkarılan büyük yolsuzluklar, dönemin devlet yetkililerinde dikkati başka yöne çekme ihtiyacı yaratmıştır. Ekim 1998'de Suriye ile savaşın eşiğine geline krizin yaşanması, özellikle dönemin ANASOL-D hükümeti Başbakanı Mesut Yılmaz'a hükümetin üzerinde oluşan baskıyı başka yöne kanalize etmek için önemli bir fırsat sunmuştur.⁴¹

Olson'a göre Ekim 1998'de yaşanan krize neden olan bir diğer içsel etken Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun 75. yılı olması nedeniyle Türk Silahlı Kuvvetleri'nin bir güç gösterisi yapma, 55. hükümetin Başbakanı Mesut Yılmaz'ın ise olası bir erken seçime oylarını artırarak girme isteği olmuştur.⁴² Dönemin hükümetinde Suriye'ye askeri müdahale gerçekleştiği takdirde hem Suriye'ye gereken uyarının yapılmış olacağına hem de iç siyasette yolsuzluk ve yozlaşmaya dair tepkilerin başka bir yöne aktarılmasının sağlanacağına yönelik bir inanç vardı. Ancak iki ülkenin savaşın eşiğinden dönmesi, Başbakan Yılmaz'ın özellikle iç siyasete dair beklentilerinin önüne set çekmiştir. Zira 24 Aralık 1995 genel seçimlerinden ikinci parti olarak çıkan Başbakan Yılmaz'ın Anavatan Partisi, 18 Nisan 1999 genel seçimlerinde dördüncü parti konumuna düşerek oylarını önemli ölçüde eritmiştir.

Yukarıda değinilen tüm siyasal faktörler, 1998 sonbaharında Türkiye'nin Suriye'ye yönelik bir askeri müdahaleyi her zamankinden daha fazla değerlendirmeye başlamasında ve öncelikli çözüm yöntemi olarak değerlendirmesinde etkili olmuştur. Suriye yönetiminin Türkiye'nin PKK ve Öcalan ile ilgili taleplerine kulak tıkamaya ve

41 Olson, *Türkiye'nin Suriye, İsrail ve Rusya ile İlişkileri: 1979-2001*, 16.

42 Olson, *Türkiye'nin Suriye, İsrail ve Rusya ile İlişkileri: 1979-2001*, 16.

PKK faaliyetlerine destek vermeye devam etmesi, uluslararası ve iç siyasal konjonktür ile birleşince Türkiye ve Suriye Ekim ayının hemen başında savaşın soğukluğunu ciddi anlamda hissetmeye başlamıştır.

3. Ekim 1998 Krizi'nin Patlak Vermesi

Suriye'nin PKK faaliyetlerine desteğin kesilmesi ve Öcalan'ın iade edilmesi konularında somut ve tatmin edici adımlar atmaması, Ekim ayı içinde Türkiye'nin tutumunun daha da sertleşmesine ve krizin derinleşmesine neden olmuştur. Dönemin Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel 1 Ekim günü TBMM'nin yeni yasama dönemi açılış töreninde yaptığı konuşmada, Suriye yönetiminin tüm barışçıl uyarılara rağmen Türkiye'ye karşı açık bir husumet politikası izlediğini ve Türkiye'nin sabrının taşmak üzere olduğunu ifade etmiştir.⁴³ Suriye ile yaşanan problemlerin çözümü noktasında en sert ve net açıklamalardan biri ise dönemin Genelkurmay Başkanı Orgeneral Hüseyin Kıvrıkoğlu'ndan gelmiştir. Kıvrıkoğlu, Cumhurbaşkanı Demirel'in mecliste yaptığı konuşmanın akşamında düzenlenen yeni yasama dönemi açılış resepsiyonunda “*Suriye ile aramızda ilan edilmemiş bir savaş var... Sabırlı olmaya çalışıyoruz ama onun da bir sınırı var*” açıklaması ile Türkiye'nin savaşa hazırlandığının sinyalini vermiştir.⁴⁴

Genelkurmay Başkanı'nın açıklaması siyasi liderlerin ve partilerin Suriye krizi konusundaki tutumunun sertleşmesinde, yazılı ve görsel medyada Suriye'ye yönelik bir an önce askeri müdahalenin yapılması gerektiğine yönelik haberlerin artmasında etkili olmuştur. 7 Ekim'de TBMM Genel Kurulu'na Suriye krizi hakkında bilgi veren Başbakan Mesut Yılmaz, hükümetin gerekirse meclisten savaş izni isteyebileceğini, Suriye'nin PKK faaliyetlerine verdiği desteğe karşılık Türkiye'nin tavrının net olduğunu ifade etmiştir.⁴⁵ Türkiye'nin savaşa hazır olduğu mesajı sadece söylemde kalmamış, Suriye sınırına yakın

43 “Sabrımız Taşıyor (2 Ekim 1998),” *Hürriyet*, <http://www.hurriyet.com.tr/sabrimiz-tasiyor-39040871>, (10.02.2018).

44 Stephen Kinzer, “Turkey’s Ties to Syria Sink to War in All But the Name (4 Ekim 1998),” <http://www.nytimes.com/1998/10/04/world/turkey-s-ties-to-syria-sink-to-war-in-all-but-the-name.html>, (13.02.2018).

45 “Karanlık Oyuna Son Vereceğiz (8 Ekim 1998),” <http://www.hurriyet.com.tr/karanlik-oyuna-son-verecegiz-39041812>, (08.02.2018).

bölgelere askeri birlikler kaydırmak ve manevra hazırlıklarında bulunmak suretiyle çeşitli askeri önlemler de alınmıştır.⁴⁶

Türk ordusunun Suriye sınırına yerleşmesi ve savaş hazırlığına yoğunlaşması Suriye’de ciddi bir hareketlilik yaratmıştır. Suriye yönetimi bir yandan Türkiye ile arasındaki gerilimin asıl nedeninin İsrail’in bölgesel politikaları olduğunu savunup sorunların diplomatik yollarla aşılabileceğini dile getirirken, bir yandan da savaş ihtimaline yönelik askeri hazırlıklar yapmaya başlamıştır. Bu hazırlıklar çerçevesinde Türk sınırınının 30-40 km ötesindeki çeşitli noktalara yoğun askeri birlikler ve ayrıca 36 adet Scud-C tipi füze yerleştirilmiştir.⁴⁷ Suriye yönetiminin Türkiye ile yaşanacak olası savaşa yönelik bir diğer hazırlığı ise Arap ülkelerinin desteğini alma çabası olmuştur. İsrail ile olan işbirliği nedeniyle kayıtsızca desteğini açıklayan Ürdün’de dahil olmak üzere tüm Arap Birliği ülkeleri olası bir savaş durumunda tavırlarının Suriye’den yana olacağını gerek net gerekse üstü kapalı mesajlarla diler getirmişlerdir.⁴⁸

Türkiye ve Suriye arasındaki gerilimin had safhaya ulaştığı Ekim ayı başında uluslararası aktörler krizin savaş değil diplomatik yollarla çözülmesi noktasında büyük bir çaba göstermeye başlamıştır. Bu doğrultuda en fazla çaba sergileyen iki isim Mısır Devlet Başkanı Hüsnü Mübarek ve İran Dışişleri Bakanı Kemal Harrazi olmuştur. Her iki ismin Şam-Ankara arasında yürüttüğü mekik diplomasisi hem Türkiye’nin hem de Suriye’nin olası bir savaşın beklenenden daha büyük ve yıkıcı sonuçlar doğuracağına ikna olmaları noktasında etkili olmuştur. Mübarek ve Harrazi’nin çabaları, Suriye yönetiminin askeri müdahale konusunda Türkiye’nin ciddiyetini fark etmesinde ve krizin diplomatik yollarla sonlandırılmasında oldukça etkili olmuştur. Zira krizden neredeyse bir buçuk yıl sonra dönemin Dışişleri Bakanlığı Müşaviri Korkmaz Haktanır’ın “Mübarek ve Harrazi’nin ara buluculuğu olmasaydı Türkiye Suriye ile savaşa girmiş olurdu” açıklaması kriz sürecindeki mekik diplomasinin çözüme katkısını gözler önüne sermesi açısın-

46 Fırat ve Kürkçüoğlu, “Arap Devletleriyle İlişkiler,” 566.

47 Aykan, “October 1998: A Turkish View,” 177.

48 Olson, *Türkiye’nin Suriye, İsrail ve Rusya ile İlişkileri: 1979-2001*, 8.

dan oldukça önemli olmuştur.⁴⁹ Arabuluculuk çabalarının da etkisiyle Türkiye ile girilecek savaşın iki ülke arasındaki asimetrik askeri güç dengesi nedeniyle aleyhine sonuçlanacağını ve savaşta alınacak yenilginin doğrudan İsrail'in işine yarayacağını düşünen Suriye yönetimi, 9 Ekim'de oldukça önemli bir adım atarak Abdullah Öcalan'ı sınırı dışı etmiştir.⁵⁰ Abdullah Öcalan'ın Suriye Hava Yolları'na ait bir uçakla Atina'ya gönderilmesi, Ekim 1998 Krizi'nde önemli bir dönüm noktası olmuştur.

Öcalan'ın sınır dışı edilmesinin ardından Hafız Esad'ın 12 Ekim'de Türkiye'ye gelen Mısır Dışişleri Bakanı Amr Musa aracılığıyla Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'e PKK faaliyetleri konusunda Türkiye'nin taleplerini kabul etmeye hazır olduğunu iletmesi, iki ülke arasındaki gerilimin azalacağı bir süreci başlatmıştır.⁵¹ Suriye yönetiminin Öcalan'ı sınır dışı etmek ile attığı somut adımın ardından iki ülke heyetleri 19 Ekim 1998 tarihinde Adana'nın Seyhan ilçesinde krizi görüşmek için bir araya gelmiştir. 19-20 Ekim 1998 tarihlerinde yapılan görüşmeler Adana Mutabakatı olarak adlandırılan belgenin imzalanması ile son bulmuştur. Belgenin imzalanmasının ardından Başbakan Mesut Yılmaz, Suriye'nin Öcalan'ı sınır dışı ettiğini ve PKK'yı "terörist örgüt" olarak tanıdığını açıklayarak Ekim Krizi'nin son bulduğunu ilan etmiştir.⁵²

4. Adana Mutabakatı

20 Ekim günü Adana'nın Seyhan ilçesinde imzalanan Adana Mutabakatı Suriye'nin taahhütleri şu şekilde sıralanmıştır; i) PKK lideri Abdullah Öcalan mutabakata varıldığı tarih itibariyle Suriye'de değildir ve Suriye'ye girmesine izin verilmeyecektir. ii) Suriye'de olduğu söylenen PKK kampları mutabakata varıldığı tarihten itibaren faaliyette değildir ve faaliyete geçmelerine izin verilmeyecektir. Birçok PKK üyesi tutuklanmış ve isimleri Türk tarafına iletilmiştir. iii) Suriye yö-

49 Olson, *Türkiye'nin Suriye, İsrail ve Rusya ile İlişkileri: 1979-2001*, 10.

50 Aykan, "October 1998: A Turkish View," 178.

51 T.C. Başbakanlık Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü, "Ekim 1998-12 Ekim 1998," <http://ayintarihi.byegm.gov.tr/turkce/date/1998-10-30>, (12.02.2018).

52 Süleyman Elik, *Religion and Security in Middle-Power States*, 85.

netimi ülke toprakları üzerinde PKK'nın askeri, ekonomik ve siyasal faaliyetlerinin hiçbirine izin vermeyecek, örgüt propagandasına müsaade etmeyecektir. iv) Suriye yönetimi PKK'nın “terörist bir örgüt” olduğunu kabul etmiştir. v) Suriye yönetimi, ülke topraklarında PKK'nın eğitim ve barınma amaçlı kamp ve diğer tesisler oluşturmaya ve ticari faaliyetlerine izin vermeyecektir. PKK üyelerinin üçüncü bir ülkeye geçişleri için Suriye topraklarının kullanılmasına müsaade etmeyecektir. vi) Suriye yönetimi, Abdullah Öcalan'ın tekrar Suriye topraklarına girmemesi için her türlü tedbiri alacak ve sınır kapılarına bu doğrultuda talimat verecektir.⁵³

19-20 Ekim'de Adana'da gerçekleşen görüşmelerin ardından yukarıda değinilen tedbirlere ilişkin uzlaşma sağlamış olan Suriye ve Türkiye heyetleri, söz konusu tedbirlerin etkili ve şeffaf bir şekilde uygulanabilmeleri için bazı mekanizmalar oluşturmaya karar vermiştir. Bunları şu şekilde sıralamak mümkündür; i) İki ülkenin üst düzey güvenlik yetkilileri arasında doğrudan telefon hattı tesis edilecek. ii) Taraflar birbirlerinin diplomatik temsilciliklerine ikişer özel görevli atayacaklar. iii) Türk tarafının terörle mücadele konusunda alınacak tedbirlerin etkinliğini denetlemek üzere bir sistem kurulması önerisini Suriye heyeti kendi makamlarının onayına sunacaktır. iv) Taraflar Lübnan'ın da onayının alınması kaydıyla PKK ile mücadele konusunda üç ülkenin birlikte hareket etmesini kararlaştırmıştır. v) Suriye heyeti, tutanakta sözü geçen hususların uygulanması ve somut sonuçların sağlanması noktasında Türkiye ile işbirliği yapılacağını ve gerekli tedbirlerin alınacağını taahhüt etmiştir.⁵⁴

Görüldüğü üzere Adana Mutabakatı'nın -en azından kağıt üstünde- Suriye yönetiminin PKK ile olan ilişkisini ve bununla bağlantılı olarak Türkiye'nin Kürt meselesine müdahilliğini ortadan kaldırmayı amaçlayan bir belge niteliği taşıdığını söylemek mümkündür. Mutabakat ile ilgili dikkat çekici bir husus belgenin genel itibarıyla Türkiye'nin güvenlik ile ilgili talep ve beklentileri üzerinden şekillenmiş olmasıdır. Suriye'nin Fırat nehrinin kullanımı ile ilgili beklentileri mutabakat

53 Fırat ve Kürkçüoğlu, “Arap Devletleriyle İlişkiler,” 566.

54 Fırat ve Kürkçüoğlu, “Arap Devletleriyle İlişkiler,” 566.

belgesinde yer almamış ve su sorunu Türkiye tarafından daha sonra ele alınması gereken konu olarak değerlendirilmiştir. Kuşkusuz ki bu çerçeveden bakıldığında ele alınması gereken en önemli sorunun, Suriye'nin PKK ile ilişkili daha önceki krizlerden farklı olarak bu sefer neden uzlaşma yanlısı bir tavır sergilemeyi tercih ettiği olduğunu söylemek mümkündür.

Suriye'nin Ekim 1998 Krizi'nde çözümden yana bir tavır takınmasının ya da diğer bir ifadeyle 19 yılın ardından Öcalan'dan vazgeçmesinin çeşitli nedenleri olduğunu söylemek mümkündür. Bu nedenler; Türkiye'nin 1996 yılından itibaren Suriye'nin baş düşmanı İsrail ile kurduğu stratejik işbirliğinden algılanan tehdit. ii) Türkiye'nin askeri açıdan önceki dönemlerde daha güçlü olması. iii) ABD'nin diplomatik yolların denenmesini istemesine rağmen olası bir savaşta müttefiki Türkiye'den yana tavır alacağına bilincinde olunması. Buna karşılık Suriye'nin Arap devletleri ve müttefiki İran'dan beklediği açık desteği bir türlü almayı başaramaması. iv) Hafız Esad'ın Türkiye'ye karşı girecek olası bir savaşın Suriye iç siyasetinde ciddi anlamda istikrarsızlık ve meşruiyet sorgulaması yaratabileceğine yönelik inancı ve bu durumun bir rejim değişikliğine yol açabileceğine ilişkin duyduğu kaygıdır.

Suriye ile benzer şekilde Türkiye'nin de savaşın eşliğinden dönüp çözüm masasına oturmasının çeşitli nedenleri olduğunu söylemek mümkündür. Bu nedenler; i) Türk askeri ve siyasi yetkililerinin beklentilerinin aksine ABD'nin, Avrupalı devletlerin ve İsrail'in olası bir savaşta koşulsuz ve açık bir şekilde Türkiye'yi destekleyecekleri yönünde bir tutum takınmaması. ii) Arap devletlerinin ve İran'ın olası bir savaşta gösterecekleri tepkiden ve Suriye'nin yanında yer alma ihtimallerinden çekince duyulması. iii) Suriye'nin kriz sırasında Türk hükümetinin taleplerine ilişkin somut bir adım atarak PKK lideri Abdullah Öcalan'ı sınır dışı etmesidir.

Sonuç

Türkiye ve Suriye'yi fiili bir savaşın eşliğine getiren Ekim 1998 Krizi'nin iki ülke ilişkilerindeki en önemli kırılma noktalarından biri olduğunu söylemek mümkündür. Zira Suriye yönetiminin PKK'yı Türkiye'ye karşı siyasal bir araç olarak kullanmaya başladığı 1980'lerin başından 1998 yılı sonbaharına kadar gerilim ve uzlaşmazlık temelinde ilerleyen

iki ülke ilişkileri, Ekim 1998 Krizi'nin fiili bir savaşa dönüşmeden sonlandırılmasının ardından yeni bir döneme girmiştir. Suriye yönetiminin Adana Mutabakatı ile Abdullah Öcalan'ın sınır dışı edildiğini ve PKK faaliyetlerine destek verilmeyeceğini resmen taahhüt etmesi, iki ülke ilişkilerinde her alanda yavaş ama istikrarlı bir işbirliğinin ortaya çıkacağı bir dönemin kapılarının aralanmasına neden olmuştur. Türkiye ve Suriye bu yeni dönemde 20. yüzyılın hiçbir döneminde olmadığı kadar birbirlerine yaklaşmıştır.

1980'ler ve 1990'lar boyunca Suriye'deki PKK faaliyetleri nedeniyle çatışan iki ülke, ironik bir şekilde 21. yüzyılın ilk 10 yılında PKK'ya karşı işbirliği halinde olmuştur. Diğer bir ifadeyle 1980'ler ve 1990'lar boyunca Türkiye-Suriye arasında uzlaşmazlık inşa eden PKK faktörü, 2000'li yıllarda iki ülke ilişkilerinde her alanda inşa edilecek işbirliğinin en temel nedenlerinden biri olmuştur. Krizin son bulmasından bir yıl sonra iki ülke ilişkilerinde görülmeye başlanan temkinli yumuşama, 2000'li yıllarla birlikte siyasal, ekonomik, kültürel ve hatta askeri alanda görülecek işbirliğinin temellerini atmıştır. PKK'nın uzlaşmazlık ve gerilim inşa edici rolünün Ekim 1998 Krizi'nin diplomatik yollarla çözülmesi ile ortadan kalkması, diğer tarihi anlaşmazlık konularında da pozitif gelişmelerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Her alanda işbirliğinin inşa edilmeye başlandığı 2000'li yıllarda Suriye yönetimi okullarda ve resmi kurumlarda yer alan ve Hatay'ı Suriye toprağı olarak gösteren haritaları değiştirmeye başlayıp Hatay'a ilişkin hak iddialarından vazgeçildiğini açıklarken, Türkiye ise su sorunu konusunda Suriye'nin taleplerini göz ardı etmeyen ve işbirliğini önceleyen bir tutum sergilemeye başlamıştır. 2000'lerin ilk 10 yılında Suriye'nin başta İsrail olmak üzere Irak ve Suudi Arabistan ile arasındaki sorunların çözümünde arabulucu rolü üstlenen Türkiye, imzalanan ekonomik, siyasal, askeri ve kültürel içerikli anlaşmalarla Suriye'nin bölgedeki en önemli partneri haline gelmiştir. Bu anlamda çalışma boyunca ifade edilmeye çalışıldığı gibi Ekim 1998 Krizi'nin PKK faktörünün ikili ilişkilerdeki rolünün elemine edilmesi ile son bulması yaklaşık 20 yıldır süre gelen gerilim ve uzlaşmazlığın yerini işbirliği ve uzlaşımın almaya başlamasının dönüm noktası olmuştur.

Kaynakça

- Akçam, Taner. “Kürt Hareketinde Gelinek Nokta Üzerine.” *Birikim*, sy. 134-135 (2000): 128-138.
- Akmandor, Neşet, Hüseyin Pazarcı ve Hasan Köni. *Ortadoğu Ülkele-
rinde Su Sorunu*. Ankara: TESAV Yayınları, 1994.
- Altunışık, Meliha B. ve Özlem Tür. “From Distant Neighbors to Part-
ners? Changing Syrian-Turkish Relations.” *Security Dialogue*
37, sy. 2 (2006): 229-248.
- Aras, Damla “The Syrian Uprising: Turkish-Syrian Relations Go
Downhill.” *The Middle East Quarterly* 19, sy. 2 (2012): 41-50.
- Aykan, Mahmut Bali. “The Turkish-Syrian Crisis of October 1998: A
Turkish View.” *Middle East Policy* 6, sy. 4 (1999): 174-191.
- Balcı, Ali. *Türkiye Dış Politikası: İlkeler, Aktörler, Uygulamalar*. İst-
anbul: Etkileşim Yayınları, 2013.
- Balıkçı, Faruk. “Ağlayarak Dağa Çıktım (4 Eylül 1998).” *Hürriyet*.
<http://www.hurriyet.com.tr/aglayarak-daga-ciktim-39036628>,
(10.02.2018).
- Birand, Mehmet Ali. *APO VE PKK*. İstanbul: Milliyet Yayınları, 1993.
- Fırat, Melek ve Ömer Kürkçüoğlu. “Arap Devletleriyle İlişkiler.” *Türk
Dış Politikası: Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler,
Yorumlar 1980-2001* içinde, Editör Baskın Oran, II: 551-568.
İstanbul: İletişim Yayınları, 2009.
- Fırat, Melek ve Ömer Kürkçüoğlu. “Irak ve Suriye'yle Sorunlu İlişki-
ler.” *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular,
Belgeler, Yorumlar 1980-2001* içinde, Editör Baskın Oran, II:
129-148. İstanbul: İletişim Yayınları, 2009.
- Gunter, Michael M. *The A to Z of the Kurds*. Lanham: The Scarecrow
Press, 2009.
- Gunter, Michael M. *The Kurds and the Future of Turkey*. New York: St.
Martin's Press, 1997.
- Hooglund, Eric. “Government and Politics.” *Turkey: A Country Study*
içinde, Editör Helen Chapin Metz, 231-302. Washington: The
Federal Research Division of the Library of Congress, 1995.
- İmset, İsmet G. *PKK: Ayrılıkçı Şiddetin 20 Yılı (1973-1992)*. Ankara:
Turkish Daily News Yayınları, 1993.

- Karakoç, Jülide. “Türk Dış Politikasında Kürt Sorununun Etkisi: 1980’lerden Bugüne.” Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2009.
- “Karanlık Oyuna Son Vereceğiz (8 Ekim 1998).” *Hürriyet*. <http://www.hurriyet.com.tr/karanlik-oyuna-son-verecegiz-39041812>, (08.02.2018).
- Kinzer, Stephen. “Turkey’s Ties to Syria Sink to War in All But the Name (4 Ekim 1998).” <http://www.nytimes.com/1998/10/04/world/turkey-s-ties-to-syria-sink-to-war-in-all-but-the-name.html>, (13.02.2108).
- Kut, Gün. “Burning Waters: The Hydropolitics of The Euphrates and Tigris.” *New Perspectives on Turkey*, sy. 9 (1993): 1-17.
- Marcus, Aliza. *Kan ve İnanç: PKK ve Kürt Hareketi*. Çeviren Ayten Alkan. İstanbul: İletişim Yayınları, 2009.
- Müftüoğlu, Ferruh. *Ortadoğu Su Meseleleri ve Türkiye*. İstanbul: Marifet Yayınları, 1997.
- Olson, Robert. “Turkish and Syrian Relations Since the Gulf War: The Kurdish Questions and the Water Problem.” *The Kurdish Conflict in Turkey: Obstacles and Chances for Peace and Democracy* içinde, Editör Ferhad İbrahim ve Gülistan Gürbey, (119-149). New York: St Martin’s Press, 2000.
- Olson, Robert. “The Kurdish Questions and Turkey’s Foreign Policy toward Syria, Russia and Iraq since the Gulf War.” *The Kurdish Nationalist Movement in the 1990s: Its Impact on Turkey and the Middle East* içinde, Editör Robert Olson, (84-113). Kentucky: The University Press of Kentucky, 1996.
- Olson, Robert. “Turkey-Syria Relations Since the Gulf War: Kurds and Water.” *Middle East Policy* 5, sy. 2 (1997): 168-193.
- Olson, Robert. *Türkiye’nin Suriye, İsrail ve Rusya ile İlişkileri: 1979-2001*. Çeviren Süleyman Elik. Ankara: Orient Yayınları, 2005.
- “Sabrımız Taşıyor (2 Ekim 1998),” *Hürriyet*. <http://www.hurriyet.com.tr/sabrimiz-tasiyor-39040871>, (10.02.2018).
- Sayarı, Sabri. “Turkey and the Middle East in the 1990s.” *Journal of Palestine Studies* 26, sy. 3 (1997): 44-55.
- “Suriye’ye Sabrımız Kalmadı (17 Eylül 1998).” *Hürriyet*. <http://>

www.hurriyet.com.tr/suriyeye-sabrimiz-kalmadi-39038649, (16.02.2018).

Süleyman Elik, *Iran-Turkey Relations, 1979-2011: Conceptualising the Dynamics of Politics, Religion and Security in Middle-Power States*. London and New York: Routledge Publications, 2012.

Tür, Özlem. “Türkiye Suriye İlişkileri: Su Sorunu.” *Türkiye ve Ortadoğu: Tarih, Kimlik, Güvenlik* içinde, Editör Meliha Benli Altunışık, (105-128), İstanbul: Boyut Yayınları, 1999.

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü. “Ekim 1998-12 Ekim 1998.” <http://ayintarihi.byegm.gov.tr/turkce/date/1998-10-30>, (12.02.2018).

“Türkiye Cumhuriyeti ile Suriye Arap Cumhuriyeti Arasında Ekonomik İşbirliği Protokolü (17 Temmuz 1987).” *Resmi Gazete*, 87/12171. 10.12.1987.